

Cosmin Popa, Dan Dungaciu, Octavian Țăcu, Petrișor Peiu

Istoria Ilustrată a României și a Republicii Moldova, Vol. 6, Chișinău, Editura Litera, 2017, 96 pp.

Colecția *Istoria Ilustrată a României și a Republicii Moldova* tipărită de Grupul Editorial Litera completează seria de volume alternative despre istoria românilor. O colecție atractivă, în plus la ce există deja, dar care nu trebuie să lipsească din biblioteci. Dimpotrivă, în contextul apropiatului Centenar al Marii Uniri, colecția redă românilor o istorie șlefuită – pe cât a fost posibil din punctul de vedere al autorilor – de clișee și ocultări moștenite din goana legitimării regimului comunist și a miturilor corelate cu acesta. O colecție lansată de o editură independentă cu abordări independente. Iar când afirmăm acest lucru, care în România poate nu este neapărat o calitate, gândul ne duce la independența publicistică în domeniul istoriei ca știință care ajunge pe băncile elevilor de la Chișinău. Acolo conținutul istoric nu a fost întotdeauna clar.

Vestea bună este că edițiile de față pot servi oricând drept un ghid de predare pentru profesorii din Republica Moldova. În mâna lor, cartea va reprezenta un instrument de rezistență la eventualele manuale sau cărți croite în laboratoare străine, cum au fost „*istoria integrată*“, „*moldovenizată*“ și în ultimă instanță, „*istoria falsificată*“, bazată pe mituri și stereotipuri sovietice de pe timpul unor regimuri politice de tristă amintire. Cu speranța că acest lucru nu se va mai repeta, cele 6 volume sunt o garanție că românii din ambele state vor avea texte de calitate din care să studieze și să afle despre existența națiunii române pe axa timpului de la origini până în zilele noastre, în limita celor 573 de pagini care le-au revenit.

Volumului șase i-au fost destinate cele mai delicate teme, poate de aceea îl găsim ca fiind cel mai interesant. În cadrul său sunt abordate subiecte din secolul al XX-lea până în prezent, iar pentru memoria colectivă din ambele state românești, temele sunt încă vii. Numai că nu doar asta este special în carte. Autorii, originea lor, reprezintă un amănunt foarte important. Avem doi ardeleni (Dan Dungaciu și Ioan Aurel Pop), doi munteni (Cosmin Popa și Petrișor Peiu) și un moldovean (Octavian Țăcu). Intelectuali din toată România adunați într-o singură lucrare. Abordări din toate provinciile istorice românești, pentru ca în final știința să câștige o retrospectivă recentă, bine întocmită, despre realizările și eșecurile românilor.

Dacă ar fi să împart cartea într-un plan structural i-aș atribui patru părți: „dezbinare“, „comunism“, „pod de flori“ și „proiecte eșuate“. Reprezentative pentru ambele părți de altminteri, cu o măsură mai mică în ce privește România.

Fatidicul ultimatum sovietic și separarea Basarabiei de România Mare a declanșat dezbinarea. La București între conducători, iar la Chișinău în societate. Cei 22 de ani locuiți împreună au fost prea puțini pentru ca identitatea națională românească să fie asimilată în deplinătate de românii basarabeni. Asta i-a marcat într-un anumit fel pe toți. Cei din România au fost influențați și îndemnați să renunțe la acest teritoriu de comuniștii autohtoni coordonați de la Moscova, iar cei din Basarabia, transformată ulterior în RSSM¹, au fost obligați să uite și îndemnați să urască tot ce este românesc. Ce a urmat după este descris cu acuratețe în debutul cărții de istoric Octavian Țăcu. Autorul redă pe deplin soarta Basarabiei în cadrul Uniunii Sovietice, cu detalii din documentele vremii, ordonate și expuse într-o structură simplă și ușor de înțeles. Această parte informează despre moldovenismul sovietic și instrumentele sale, teroarea și represiunile la care au fost supuși românii

¹ Republica Sovietică Socialistă Moldovenească înființată de sovietici prin lipirea teritoriilor dintre râurile Prut și Nistru (Basarabia) și Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (aproximativ corespunzătoare teritoriului actual al Transnistriei) a funcționat drept republică constituantă a Uniunii Sovietice din 2 august 1940 până în 1991.

în procesul de creare a „poporului moldovenesc“, antiromânismul bine țintit, un instrument indispensabil al deznaționalizării, eșuata modernizare sovietică și rezistența românilor moldoveni care s-a manifestat într-un mod firav, dar continuu. Suficient cât să reziste până în 1985, când în fruntea Uniunii Sovietice era să vină Mihail Gorbaciov care, sub povara costurilor politice și economice, recurge la un proiect ambițios de reformare destinat să slăbească puterea nomenclaturii societice. În carte, cu minuție, autorul descrie începuturile mișcării de renaștere națională de la Chișinău și din celelalte republici unionale. Disputa intelectualității culturale preocupată de reînvierea culturii românești versus grupul „moderaților“ ce dețineau funcții înalte în Partidul Comunist al Moldovei se înfiripa în timp ce românii din fosta Basarabie manifestau în Piața Mare a Chișinăului. Ambele tabere au dat startul unui proces istovitor, marcat de nedumerire față de viitor, indecizie în politica externă, derută etnică și continuarea sau negarea falsurilor sovietice. O risipă de energie și un exercițiu al dezbinării pe care românii moldoveni din nou-proclamatul stat Republica Moldova l-au practicat și încă îl mai exercită și acum. Practic, o serie de decizii politice ciudate și evenimente istorice interpretate greșit de-a lungul ultimelor trei decenii. Majoritatea decontate de popor. În carte regăsim o descriere în amănunte despre costuri și consecințe din partea domnilor Dungaciu și Peiu. Cei doi autori demantelează de-a fir a păr toată perioada de așa-zisă tranziție care nu a mai luat sfârșit, iar soluțiile se regăsesc în ultima parte a cărții pe care, personal, o recomand cititorilor, deoarece explică multe aspecte care au consus la „biblioteca proiectelor eșuate“.

În fapt, cele două state populate de români tranzitează ultimii 25 de ani separat. Pe alocuri, în opoziție. Dacă la București după sângeroasa revoluție sau „nouă lovitură de stat“, după cum o descrie istoricul Cosmin Popa, puterea este dominată de vechii comuniști transformați în politicieni conservatori, dar care au simțul istoric să adune toată clasa politică românească pentru a declanșa redeschiderea canalelor de comunicare cu Occidentul, la Chișinău, lucrurile au variat. După proclamarea independenței și consumarea „Podurilor de Flori“ în rândurile clasei politice și a societății are loc o scindare dramatică însoțită de un conflict armat intern și decizii adoptate în funcție de interese sau context. Sărăcia împreună cu lipsa de proiect, de experiență statală, de comportament lipsit de sinceritate și asumat au reușit să răvășească repede idealurile renașterii naționale, iar cele 5 decenii de deznaționalizare sovietică și-au vărsat efectele peste realitatea cotidiană. În popor a circulat o expresie de batjocoră și o abandonare față de valorile naționale la scurt timp, în urma compromiterii lor de politicienii oportuniști ai momentului. Fraza suna așa: „nu vrem limbă, ci vrem să avem ce pune pe limbă“.

În rândul clasei politice, după ratarea unor momente importante de reunificare, discursul devine lipsit de consecvență și măcinat de ipocrizie. Autorii surprind foarte bine din fiecare etapă, fiecare propunere echivalentă cu eșecul. „În relația cu România, discursul etnicist moldovenist primează, în relația cu Moscova sau Tiraspol, discursul polietic și multicultural. În relația cu Europa sau SUA, când unul, când celălalt, în funcție de interlocutor“². În esență, o duzină de proiecte despre cetățenie și etnie, propunând discursuri etniciste moldoveniste din cele mai variate, cu pretenții de legitimitate în trecutul glorios al Moldovei medievale, nu o dată ridicole, în care populația nu a crezut niciodată până la capăt. Autorii au remarcat faptul că „opțiunea unionistă are ecouri mai slabe sau mai puternice printre românii din stânga Prutului în funcție de momentul istoric și de toanele puterii de la Chișinău“³, iar asta spune multe despre ce s-a petrecut acolo în ultimii 70 de ani. Și anume faptul că elitele politice de la Chișinău nu au reușit să tempereze perpetuarea sentimentului unionist printre românii basarabeni. „Iar criza sistemică în care se zbate Republica Moldova a accentuat acest sentiment în ciuda perfidelor încercări de escamotare din partea instituțiilor acestui stat“⁴. La o sută de ani după înfăptuirea Marii Uniri locuitorii celor două state vor beneficia de ocazia evaluării elitelor care îi conduc. Deși este evident pentru aproape toată lumea că actualele elite nu se pot ridica la cele de acum o sută de ani, lucrarea de față ne invită să ne convingem încă o dată acest lucru. Cei interesați vor avea parte de o lectură în oglindă. Cartea

² Dan Dungaciu, Petrisor Peiu, *Reunirea: realități, perspective, costuri și beneficii, Istoria Ilustrată a României și a Republicii Moldova*, Chișinău, Editura Litera, 2017, p. 537

³ *Ibidem*, p. 530.

⁴ *Idem*.

ne prezintă, sub forma unui film secvențial special, imaginile structurale despre români în ultimul secol. Ultima parte, *Reunirea: realități, perspective, costuri și beneficii*, nu doar constată neajunsurile, ci livrează soluții, date, analize perceptibile unor mase mai puțin instruite în sociologia națiunilor. Discuția comportă unionismul inimii, unionismul minții, unirea ca exercițiu de luciditate și problematica economică a unei eventuale reunificări. Exemplul reunificării Germaniei și cazul celor două Coreei întăresc și mai mult exemplul că *se poate și în cazul nostru*.

Altfel, teritoriul actual ce constituie Republica Moldova rămâne „un spațiu de frontieră, un *no mans land*, teritoriul fără viitor strategic, depopulat, abandonat de populația cea mai activă, inovativă și talentată”⁵. Cu peste 80% români/moldoveni teritoriul este un loc de confruntare identitară marcat de ambiguități și crize sistemice devenite specifice acestui stat. O populație care se îmbată în continuare, la propriu și la figurat, cu ideea că se pot reinventa identitar și pot exista cu Vestul și cu Estul în același timp, ca un stat independent, probabil integru, cu un caracter asemănător Elveției. O mare naivitate, vom spune cu toții. În realitate, românii din Republica Moldova locuiesc și vor locui într-o Albanie mai săracă, adică cel mai sărac stat din Europa. Unul autointitulat neutru, dar cu armată străină pe teritoriul său. O continuă criză de proiect, cu politicieni corupți care au testat, pe răbdarea populației, aproape tot ce putea fi testat. Numai reunificarea nu.

Cartea de față și discuțiile despre marele eveniment vor reîmprospăta memoria colectivă sau poate va contribui, cel puțin, la o mai bună înțelegere a fenomenul pe care românii îl trăiesc. Lucrearea nu face propagandă despre unire, ci este despre suferința, unirea și salvarea poporului român. Așa cum este el.

Radu Cupcea

Marius Dobre

Discurs publicitar, retorică, logică, București, Editura Trei, 2017, 166 pp.

Într-o epocă a manipulării, lucrarea lui Marius Dobre, *Discurs publicitar, retorică, logică*, tratează discursul publicitar, propaganda, justificările discursive ale înșelăciunii și manifestările manipulării printr-o analiză a logicii și retoricii ca domenii învecinate și ca instrumentare și ingrediente centrale manipulării și propagandei în zone ample ale vieții publice, în politică și în publicitate. Epoca manipulării este o epocă post-adevăr.

Noțiunea de post-adevăr reprezintă o cheie de înțelegere a învecinării dintre logică și retorică. „Oamenii din zilele noastre își imaginează că această epocă post-adevăr este strict contemporană cu noi; nicidecum: avem exemple încă din Antichitate, așa cum se arată în această carte. Și totdeauna au existat justificări pentru înșelăciune: fie trebuie apărat un acuzat (căci are și el dreptul la apărare, prin diferite mijloace), fie trebuie contracarat un politician (căci nu poate avea totdeauna dreptate), fie trebuie să vindem un produs (care este fabricat de „ai noștri“, de „poporul nostru“, de „firma noastră“, indiferent dacă produsul este bun sau nu). În apărarea sistemului nou de propagandă al epocii post-adevăr, se vorbește despre conceptul de „adevăr alternativ“, ceva de genul „voi ați văzut un lucru, dar noi am văzut altceva (ca în cazul percepției despre manifestarea publică la investitura președintelui Trump, când unii au văzut o mulțime uriașă, mai mare ca la investitura lui Obama, iar alții o mulțime redusă, cu mult mai mică decât cea adunată de Obama) (pp. 10-11).

Lucrarea este structurată în nouă părți: „Logică, retorică, discurs publicitar-manipulator“; „Conceptul de manipulare în abordarea psihologică“; „Argumentarea vechilor sofști, un prim model al discursului manipulator“; „Neoretorică“; „Neosofistica“; „Un discurs publicitar corect“; „Deficiențe logice ale discursului publicitar“; și „Publicitatea și logica autorității“.

⁵ *Ibidem*, p. 529.

Platon a respins retorica în versiunea sofistă, în timp ce Aristotel a întemeiat-o pe baze morale. Autorii greci și latini, cei ai Renașterii au continuat o tradiție retorică a convingerii, deliberării și discuției, pentru intensificarea și câștigarea adeziunii auditoriului. Această tradiție este valorificată de neoretica lui Chaim Perelman și Lucie Olbrechts-Tyteca. Autorul identifică și o direcție literară a neoreticii reprezentată de Jean Cohen, Gérard Genette, Roland Barthes. Neoretica modernizează tehnicile de argumentare ținând cont de adecvarea forței de argumentare la diversitatea auditorilor și de percepția acesteia ca prestigiu, modestie, sinceritate, slăbiciune etc. După cum subliniază autorul „nici retorica clasică, nici cea modernă nu îndeamnă la victorie în argumentare cu prețul încălcării ethosului sau logosului, pentru a vorbi în termeni aristotelici. Intențiile lor sunt clar morale. Neoretica propune modele, scheme de argumentare utile în efortul de convingere a auditoriului, vizând victoria în argumentare, dar fără a propune victoria în dezbateră cu orice preț, chiar dacă pe schemele respective putem aplica un conținut greșit sau răuvoitor (de pildă, în argumentarea mijloc-scop, putem atribui unui scop nobil mijloace imorale – încetarea unui război prin crime în rândul civililor). Multe scheme de argumentare retorice sunt reductibile la scheme logice clasice, doar că primesc denumiri noi (...)” (pp. 91-92)

Platon inițiază cerințele care situează arta convingerii pe baze științifice, filosofia sa devenind o sursă a gândirii critice. Discursul persuasiv este o componentă normală a comunicării și nu apajul comunicării politice sau publicitare.

Lucrarea își propune să evidențieze resorturile logico-retorice ale comunicării pentru a semnaliza deficiențele logice ale unor discursuri și mijloacele de convingere ilegale și imorale ce pornesc de la deficiențe logice. Masa profesioniștilor în influențarea publică s-a multiplicat în epoca actuală, ceea ce nu este benefic, observă autorul, pentru cauzele umanitare reale, care se „pierd” între numeroasele și variatele campanii de influențare manipulative, publicitare, politice. În comunicarea publică, logica are aproape retorica, în mod firesc. Nu prezența retoricii este problema manipulărilor actuale, cât mascarea intențiilor manipulative după figuri retorice și după deficiențele logice, după deformări ale cunoașterii pentru susținerea unor puncte de vedere interesate, manipulative, lipsite de onestitate. În consecință, individul are nevoie de competențe corelate cu logica, cu gândirea critică și cu știința, și nu doar de competențe comunicaționale pentru adaptarea la epoca manipulării și pentru o raportare cât mai bună la post-adevăr.

Lucrarea se adresează studenților și tuturor celor interesați de problematica post-adevărului, a discursului public, a discursului publicitar și a corelației dintre logică și retorică într-o epocă în care este bine să conștientizăm faptul că „suntem cu toții manipulați din când în când, din diverse motive (...)”, spre exemplu, „să dăm un vot, să facem o donație”.

Henrieta Anișoara Șerban

Sergiu Bălan, Lucia Ovidia Vreja

Homo oeconomicus și competitorii săi. O perspectivă trans-disciplinară asupra antropologiei economice, Colecția „*Et in Arcadia ego*”, București, Editura ASE, 2017, 510 pp.

Analizând fundamentele teoretice și presuposițiile fundamentale ale antropologiei economice, lucrarea *Homo oeconomicus și competitorii săi. O perspectivă trans-disciplinară asupra antropologiei economice*, de Sergiu Bălan și Lucia Ovidia Vreja, abordează omul ca ființă socio-economică, pentru a descrie în mod specific comportamentul economic.

Lucrarea este structurată în șase părți: „O privire introductivă”; „Antropologia economică și obiectul său”; „O privire istorică”; „Trei perspective supra naturii umane”; „Omul ca produs al evoluției” și „Comportamentul economic în societățile tradiționale”.

Introducerea cărții pornește de la originile antropologiei („fiziologică” și „pragmatică”), delimitează domeniile antropologiei (antropologia fizică, arheologia, antropologia lingvistică și antropologia culturală) și prezintă reperatele cercetării de teren, abordând etnografia ca proces și metodă

și etnografia ca produs. În acest volum, antropologia economică, înscrisă într-un registru mai amplu de discipline antropologice generate de diversitatea mare a elementelor componente ale vieții sociale și culturale a societății omenești, este „aflată la intersecția intereselor cercetătorilor din domeniul antropologiei și din acela al științei economice, reunește încercările de a descrie și explica instituțiile economice și elementele comportamentului economic al oamenilor utilizând instrumentele ambelor discipline”. (p. 66)

Obiectul de studiu al antropologiei economice se identifică într-o corelație critică cu orientările și caracteristicile principale ale științei economice. Astfel, cartea valorifică studii specifice, cum ar fi cele ale lui Francis Dupuy, K. Hart, Chris Hann, Karl Polanyi etc. indicând o serie de concluzii importante, cum ar fi interesul ne-exclusiv pentru studiul societăților tradiționale, orientarea principială spre relativismul cultural care descurajează instituirea unor ierarhii în care o societate ar fi superioară alteia, ideea că „pentru antropolog, știința economică este o viziune despre lume și ființa umană simplificată în mod excesiv, până la punctul în care ajunge să deformeze sau să ignore aspecte importante ale existenței umane, economice sau nu” (p. 95). Ca urmare, în legătură cu aceste observații, considerăm deosebit de interesant sub-capitolul „Perspective contemporane în antropologia economică”, ce se referă la neo-marxism, la feminism și la antropologia ecologică. Antropologia feminină discută și contestă cadrele conceptuale dualiste, dihotomia fundamentală public-privat specifică sistemului economic dualist capitalist, corespunzătoare dihotomiei bărbați-femei, dar și altor dihotomii conceptuale antitetice cum ar fi economie-familie, rațional-emoțional, minte-corp etc. orientându-se spre analize trans-culturale. Antropologia economică urmărește, între altele, modalitățile prin care oamenii maximizează utilitatea, dar antropologia ecologică este interesată de maximizarea „adaptării”. (p. 150)

În capitolul „Trei perspective supra naturii umane” se analizează problema naturii umane, omul ca ființă culturală (corelația biunivocă dintre religie și economie), omul ca ființă socială (cu accent pe anti-utilitarismul și anti-individualismul modelului social), omul ca *homo oeconomicus* (Școala de la Chicago și *homo donator* la Alain Caillé) și limitele modelului care prezintă omul ca agent rațional. Capitolul următor abordează ființa umană ca produs al evoluției și o serie de perspective evoluționiste de mare interes: sociobiologia, ecologia comportamentală, psihologia evoluționistă, memetica, teoria co-evoluției.

Un capitol separat este dedicat societăților tradiționale: societățile de vânători și culegători, societățile de horticultori, societățile pastorale și societățile de agricultori. Acestea sunt abordate diferențiat, pentru evidențierea specificului fiecăreia. „În toate aceste cazuri, evoluția culturală cumulativă a generat răspunsuri adaptative la mediu, permițând populațiilor umane să acumuleze trăsături, tehnici, practici, norme, instituții care le-au permis să supraviețuiască și să prospere: «Operând de-a lungul generațiilor, prin indivizi care învață, inconștient, de la cei mai de succes, cei mai prestigioși și cei mai sănătoși membri ai comunităților lor, acest proces evolutiv generează adaptări culturale. (...)»” (pp. 486-487)

Antropologia culturală se dovedește un fundament deosebit de important pentru antropologia economică surprins cu succes în această lucrare interdisciplinară, complexă și bine documentată.

Henrieta Anișoara Șerban